

بررسی تحولی زیستگاه‌های انسانی دشت فارس از دوران پیش از تاریخ تا دوران اسلامی

دکتر علیرضا خسروزاده

استادیار گروه باستان‌شناسی دانشگاه شهرکرد

سرشناسه:	خسروزاده، علیرضا، ۱۳۵۲ -
عنوان و نام پدیدآور:	بررسی تحولی زیستگاه‌های انسانی دشت فارس از دوران پیش از تاریخ تا دوران اسلامی / علیرضا خسروزاده؛ [برای] سازمان میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری چهارمحال و بختیاری.
مشخصات ظاهری:	ب، ۳۱۲ ص، مصور، جدول.
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۷۶۶۵-۸۹-۶
وضعیت فهرستویی:	فیا.
یادداشت:	نمایه.
موضوع:	حماری‌ها (باستان‌شناسی) -- ایران -- فارسان.
موضوع:	فارسان -- آثار تاریخی.
شناسنامه افزوده:	سازمان میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری. اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری.
شناسنامه افزوده:	دانشگاه شهرکرد.
رده‌بندی کنگره:	۱۲۹۳ ج ۵ خ ۳۲ / ف ۲۱۱۱ DSR
رده‌بندی دیویی:	۹۵۵/۹۴۲۲
شماره کتابشناسی ملی:	۳۵۲۸۲۶۸

انتشارات دانشگاه شهرکرد

نام کتاب:	بررسی تحولی زیستگاه‌های انسانی دشت فارس از دوران پیش از تاریخ تا دوران اسلامی
مؤلف:	علیرضا خسروزاده
ویراستار:	ابراهیم ظاهری عبدهوند
ناشر:	دانشگاه شهرکرد
چاپ اول:	۱۳۹۳
تیراژ:	۱۰۰۰ نسخه
قطع:	وزیری
چاپ:	جهان‌بین
صحافی:	تک
قیمت:	۱۵۰۰۰۰ ریال
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۷۶۶۵-۸۹-۶

کلیه حقوق این اثر برای مؤلفین و دانشگاه شهرکرد محفوظ است.

نشانی: چهارمحال و بختیاری - شهرکرد - بلوار رهبر انتشارات دانشگاه شهرکرد صندوق پستی ۱۱۵

سخن نخست

پژوهش، جست و جوی پیوسته و منظمی است که با هدف کشف یا بازبینی واقعیات صورت می‌پذیرد. کشف واقعیات یعنی افزودن به آگاهی‌های موجود و تولید اطلاعات نوینی که تاکنون بدان دسترسی نداشته‌ایم، حجم اطلاعات تولید شده و در گردش هر جامعه معیاری است که می‌توان به یاری آن میزان توسعه‌یافتگی و علاقه‌ی افراد جامعه را به محدود ساختن قلمروی تاریک جهل محک زد. به عبارت دیگر حجم اطلاعات تولید شده با سطح فرهنگی و رشد اجتماعی جامعه‌ی پیرامون، نسبت مستقیم دارد.

پژوهش‌های باستان‌شناختی کشور ما نیز از این قاعده مستثنا نبوده و توجه روزافزون به میراث فرهنگی و باستان‌شناسی، شاهد این مدعا است.

افزایش تولید اطلاعات باستان‌شناختی نه فقط شاخص میزان توسعه‌یافتگی؛ بلکه در این عصر بحران‌خیز که ارتباطات روزافزون فرهنگی فرامرزی ممکن است به تضعیف شاخص‌های هویت ملی منجر گردد در تحکیم پیوندهای تاریخی- فرهنگی کشور ایفاگر نقشی اساسی است.

همه ساله پژوهش‌های میدانی باستان‌شناختی، از جمله بررسی‌ها و کاوش‌ها با صرف اعتبارات قابل توجهی صورت گرفته و دست‌آورد بخش اعظم آن به شکل گزارش‌هایی دور از دسترس پژوهش‌گران و علاقه‌مندان در استان‌ها نگهداری می‌شود. بنابراین انتشار نتایج این فعالیت‌های میدانی به منظور گردش اطلاعات در جامعه‌ی علمی باستان‌شناسی کشور و در راستای توسعه‌ی پایدار ضروری می‌نماید. از طرفی بلوغ مطلوب یک طرح پژوهشی هنگامی به درستی عینیت خواهد یافت که گزارش‌های آن انتشار یافته و در دسترس همگان قرار گیرد.

پیش از این اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری چهارمحال و بختیاری افزون بر چاپ انواع کتابچه‌ها و نقشه‌های راهنما اقدام به ترجمه و چاپ دو کتاب^۱ درباره‌ی استان نمود که مورد توجه دانشجویان و پژوهشگران باستان‌شناسی قرار گرفت. انتشار کتاب حاضر به قلم آقای دکتر علیرضا خسروزاده، نتیجه‌ی چند سال پژوهش ایشان درباره‌ی باستان‌شناسی استان است که در راستای تسهیل روند گردش صحیح اطلاعات و نیز بنیان باستان‌شناسی انجام می‌شود. در این کتاب که از معدود آثار منتشر شده در ارتباط با بررسی‌های انجام گرفته در چهارمحال و بختیاری است به بررسی تحولی زیست‌گاه‌های انسانی دشت فارس از دوران پیش از تاریخ تا دوران اسلامی پرداخته که امید است مورد استفاده‌ی باستان‌شناسان و سایر علاقه‌مندان قرار گیرد.

مژگان ریاحی

مدیر کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری

چهارمحال و بختیاری

^۱. باستان‌شناسی پیش از تاریخ منطقه‌ی بختیاری، ظهور شیوه‌ی زندگی در ارتفاعات، نوشته‌ی آلفن زاگارل، ترجمه‌ی کوروش روستایی، شهرکرد، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۸۷؛ شکل‌گیری حکومت عشایری و کوهستانی عیلام باستان، نوشته‌ی عباس علیزاده، ترجمه‌ی کوروش روستایی، شهرکرد، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۸۷.

فارسان در بخش میانی کوه‌های زاگرس (مرکز استان چهارمحال و بختیاری) واقع شده و رشته کوه‌های نسبتاً مرتفع با چندین قله‌ی بالای ۳۰۰۰ متر ارتفاع بخش‌های قابل توجهی از چشم‌انداز طبیعی این منطقه را تشکیل می‌دهند. این چشم‌انداز عبارت از یک دشت نسبتاً کوچک و چندین دره‌ی کوچک منتهی به این دشت است. این منطقه از کم‌شناخته‌شده‌ترین مناطق فلات ایران است. در سال ۱۳۸۶ این منطقه طی یک فصل به سرپرستی نگارنده بررسی شد. طی این بررسی، شمار ۲۱۴ محوطه شناسایی و ثبت شد.

در انجام بررسی باستان‌شناختی شهرستان فارس، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری ضمن تأمین اعتبار لازم برای بررسی، به بهترین شکل مقدمات اجرای بررسی را فراهم آورد. در این‌جا لازم می‌دانم تا سپاس خود را از ریاست محترم وقت آن سازمان، جناب آقای مهندس اسفندیار حیدری‌پور و خانم مهندس مژگان ریاحی که امکان انجام این بررسی را فراهم آوردند، ابراز دارم. بدون شک انجام برنامه‌ی یاد شده بدون پشتیبانی‌های مادی و معنوی ایشان امکان‌پذیر نبود.

در بررسی فارس، اعضای گروه بررسی به جز نگارنده عبارت بودند از: سید جمال موسوی (کارشناس میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری)، کاظم امیرعزیدی (دانش‌آموخته‌ی کارشناسی ارشد از دانشگاه آزاد واحد تهران مرکز)، و محسن بهرامی‌نیا (دانش‌آموخته‌ی کارشناسی ارشد باستان‌شناسی از دانشگاه اصفهان) هر سه این عزیزان چه در عملیات میدانی بررسی و چه در مرحله‌ی پردازش داده‌ها و آماده‌سازی مدارک، مشارکتی سودمند داشتند؛ از هر سه آن‌ها سپاسگزارم.

انتشار کتاب حاضر بدون دید باز و کمک‌های شایان تحسین سرکار خانم مهندس مژگان ریاحی، ریاست محترم سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری اگر نه ناممکن، بسیار دشوار بود. از خانم مهندس ریاحی که با کمک‌های بی‌دریغ خود چاپ این کتاب را امکان‌پذیر نمودند صمیمانه سپاسگزارم.

لازم می‌دانم از دوست فرهیخته‌ام دکتر کوروش روستایی که با صبر و شکیبایی متن کتاب را مطالعه کرده و راه کارهای اصلاحی در بازنگری آن را ارائه دادند تشکر کنم. دوست خوبم مرتضی محمدیان در آماده‌سازی رایانه‌ای نقشه‌های به کار رفته در کتاب و خانم ربابه قاسمی در صفحه‌آرایی کتاب کمک زیادی نمودند. از خانم مریم ملازاده برای طراحی سفال‌های سطحی، از دوست گرامی آقای دکتر حامد وحدتی نسب که اطلاعات مربوط به محوطه‌های پارینه‌سنگی را در اختیار نگارنده قرار دادند، سپاسگزارم.

در پایان نگارنده وظیفه‌ی خود می‌داند که از آقای دکتر بهزاد شارق، معاونت محترم پژوهشی دانشگاه شهرکرد به خاطر همکاری مؤثرشان، از آقای دکتر مهدی قبادی‌نیا، ریاست محترم انتشارات دانشگاه شهرکرد و آقای ابراهیم کوراوند کارشناس بخش انتشارات برای سازمان‌دهی مراحل آماده‌سازی کتاب برای چاپ صمیمانه سپاسگزاری نماید.

علیرضا خسروزاده

استادیار گروه باستان‌شناسی دانشگاه شهرکرد

فهرست مطالب

فصل اول - کلیات	۱
۱-۱- موقعیت طبیعی، جغرافیایی و بوم‌شناختی	۱
۱-۱-۱- مقدمه	۱
۱-۱-۲- کلیاتی در مورد جغرافیای طبیعی استان چهارمحال و بختیاری	۲
۱-۱-۳- کلیاتی در ارتباط با موقعیت، جمعیت و وسعت شهرستان فارس	۳
۱-۱-۴- جغرافیای طبیعی	۴
۱-۱-۵- زمین‌ساخت	۷
۱-۲- ملاحظات در ارتباط با بررسی منطقه و شیوهی بررسی	۸
۱-۳- محدوده‌ی بررسی و ملاحظات زیستمحیطی	۱۲
۱-۴- پیشینه‌ی پژوهش‌های باستان‌شناسی استان	۲۰
فصل دوم- دوره‌های استقرار شناسایی شده در بررسی باستان‌شناختی فارس	۲۵
۱-۲- دوره‌ی پارینه‌سنگی	۲۵
۱-۱-۲- محوطه‌ها و استقرارهای دوره‌ی پارینه‌سنگی	۲۵
۲-۲- دوره‌ی نوسنگی	۵۱
۱-۲-۲- محوطه‌ها و استقرارهای دوره‌ی نوسنگی	۵۱
۱-۲-۲-۱- نوسنگی بی‌سفال	۵۳
۱-۲-۲-۲- نوسنگی باسفال	۵۴
۲-۲-۲- سفال نوسنگی فارس	۶۵
۳-۲- دوره‌ی مس و سنگ	۷۱
۱-۳-۲- محوطه‌ها و استقرارهای دوره‌ی مس و سنگ	۷۱
۲-۳-۲- سفال مس و سنگ	۸۶
۴-۲- دوره‌ی مفرغ و ایلامی	۱۱۲
۱-۴-۲- محوطه‌ها و استقرارهای دوره‌ی مفرغ و ایلامی	۱۱۲
۲-۴-۲- سفال دوره‌ی مفرغ و ایلامی	۱۲۱
۵-۲- دوره‌ی آهن ۳ و هخامنشی	۱۲۹
۱-۵-۲- محوطه‌ها و استقرارهای دوره‌ی آهن ۳ و هخامنشی	۱۲۹
۲-۵-۲- سفال دوره‌ی آهن ۳	۱۴۴
۳-۵-۲- سفال هخامنشی	۱۴۵

۱۶۳	۶-۲- دوره‌ی اشکانی
۱۶۳	۶-۲-۱- محوطه‌ها و استقرارهای دوره‌ی اشکانی
۱۷۴	۶-۲-۲- سفال اشکانی
۱۹۲	۷-۲- دوره‌ی ساسانی
۱۹۲	۷-۲-۱- محوطه‌ها و استقرارهای دوره‌ی ساسانی
۲۰۲	۷-۲-۲- سفال ساسانی
۲۱۴	۸-۲- گورهای سنگچین و بردگوری‌های دوره‌ی تاریخی
۲۱۴	۸-۲-۱- گورهای سنگچین
۲۲۶	۸-۲-۱-۱- مواد فرهنگی به دست آمده از گورها
۲۲۶	۸-۲-۲- بردگوری‌ها
۲۲۹	۹-۲- دوره‌ی اسلامی
۲۲۹	۹-۲-۱- محوطه‌ها و استقرارهای دوره‌ی اسلامی
۲۴۴	۹-۲-۲- گورستان‌های دوره‌ی اسلامی
۲۴۷	۹-۲-۳- سنگنوشته‌ها
۲۵۳	۹-۲-۴- جاده دزپارت
۲۵۴	۹-۲-۵- سفال دوره‌ی اسلامی
۲۶۱	فصل سوم: نتیجه‌گیری
۲۷۷	منابع
۲۹۷	نمایه